

**O‘ZBEKISTON RESPUBLIKASI
OLIIY TA’LIM, FAN VA INNOVATSIYALAR VAZIRLIGI**

**BUXORO DAVLAT UNIVERSITETI HUZURIDAGI PEDAGOG
KADRLARNI QAYTA TAYYORLASH VA ULARNING MALAKASINI
OSHIRISH MINTAQAVIY MARKAZI**

**“KASB MADANIYATI VA ETIKASI ”
MODULI BO‘YICHA**

O‘QUV – USLUBIY MAJMUA

Buxoro – 2024

Modulning o'quv-uslubiy majmuasi Oliy ta'lim, fan va innovatsiyalar vazirligi buyrug'i bilan tasdiqlangan **pedagogik faoliyat bilan shug'ullanishi uchun mo'ljallangan** pedagogik qayta tayyorlash 4 oylik kursining Namunaviy o'quv reja va dasturiga muvofiq ishlab chiqilgan.

Ishchi o'quv dasturi Buxoro davlat universiteti Kengashining 2024 yil 30-avgustdagi 1– sonli yig'lish qarori bilan tasdiqlangan.

Tuzuvchi: BuxDU pedagogika kafedrasi o'qituvchisi
H.B.Ismatova.

Taqrizchilar: BuxDU pedagogika professori p.f.d. **N.N.Musayeva**,
BuxMTI professori, p.f.d. **Sh.X.Samiyeva**

**O'quv -uslubiy majmua Buxoro davlat universiteti Ilmiy
Kengashining qarori bilan nashrga tavsiya qilingan
(2024 yil 30-avgustdagi 1– sonli bayonnoma)**

MUNDARIJA

I	ISHCHI DASTUR
II	MODULNI O‘QITISHDA FOYDALANILADIGAN INTREFAOL O‘QITISH METODLARI
III	NAZARIY MASHG‘ULOTLAR MAZMUNI
IV	AMALIY MASHG‘ULOTLAR MAZMUNI
V	GLOSSARIY
VI	ADABIYOTLAR RO‘YXATI
VII	NAZORAT SAVOLLARI

ISHCHI DASTUR KIRISH

Ushbu o'quv O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2023-yil 11-sentyabridagi PF-158-son "O'zbekiston-2030 strategiyasi to'g'risida", 2019-yil 8-apreldagi PF-5465-son "O'zbekiston taraqqiyotining yangi bosqichida milliy g'oyani rivojlantirish konsepsiyasini ishlab chiqishga doir chora-tadbirlar to'g'risida" farmonlari, 2017-yil 20-apreldagi PQ-2909-son "Oliy ta'lim tizimini yanada rivojlantirish chora-tadbirlari to'g'risida", 2017-yil 30-iyundagi PQ-5099-son "Respublikada axborot texnologiyalari sohasini rivojlantirish uchun shart-sharoitlarni tubdan yaxshilash chora-tadbirlari to'g'risida", 2017-yil 27-iyuldagi PQ-3151-son "Oliy ma'lumotli mutaxassislar tayyorlash sifatini oshirishda iqtisodiyot sohalari va tarmoqlarining ishtirokini yanada kengaytirish chora-tadbirlari to'g'risida"gi qarorlarida belgilangan ustuvor yo'nalishlar mazmunidan kelib chiqqan holda tuzilgan bo'lib, u zamonaviy talablar asosida malaka oshirish jarayonlarining mazmunini takomillashtirish hamda oliy ta'lim muassasalari pedagog kadrlarining kasbiy kompetentligini muntazam oshirib borishni maqsad qiladi.

Dastur doirasida berilayotgan mavzular orqali oliy ta'lim muassasalarida faoliyat olib borayotgan pedagog xodimlarning ta'limda pedagogik innovatsiya, ta'lim jarayonida innovatsion talablarni joriy etish, akademik litseylar pedagoglarida kreativlik sifatlari va malakalari, o'qituvchi kreativligini rivojlantirishda ilg'or xorijiy tajribalar, ma'ruza va seminar mashg'ulotlarini o'tkazishda innovatsion yondashuv, ta'limda innovatsion mobillik, pedagogik dizayn asoslarini o'zlashtirish darajasini oshirish hisobiga ularning Pedagogik texnologiya va kasbiy kompetentligini muntazam takomillashtirish bilan bog'liq bilim, ko'nikma va malakalarga ega bo'lishlari ta'minlanadi.

"Uzluksiz ta'limda innovatsion texnologiyalar" qayta tayyorlov va malaka oshirish kurslarining o'quv dasturi asosida tuzilgan bo'lib, u oliy ta'lim muassasalarida ta'limda innovatsion yondashuvlar va integratsiyaning mazmun va mohiyatini ochib beradi.

Modulning maqsadi va vazifalari

Modulning maqsadi: liy ta'lim muassasalarida faoliyat olib borayotgan pedagog xodimlar kasbiy qayta tayyorlash kurslari tinglovchilarini uzluksiz ta'limda innovatsion texnologiyalarga oid kompetensiyalarini rivojlantirish.

Modulning vazifalari:

Tinglovchilarni ta'lim tizimida olib borilayotgan islohotlar bilan tanishtiribgina qolmay, ularni o'quvchilar ongiga singdirish va amaliyotda foydalanish metodlari, texnologiyalari bilan tanishtirishdir. Ta'lim tizimi rivojlanishining holati, asosiy yo'nalishlari va qonuniyatlarini tahlil etish, milliy va hududiy o'ziga xosliklardagi umumiy ko'rinishlarni ochib berish, innovatsion texnologiyalar asosida milliy pedagogik madaniyatni boyitish shakl va metodlarini aniqlashtirish hamda uzluksiz ta'limda innovatsion texnologiyalar fanini nazariy va amaliy jihatdan ma'ruza, seminar mashg'ulotlari jarayonida

chuqur yetkazish, olingan bilim, ko'nikma va malakalarni amaliyotda qo'llay olishga o'rgatishdan iborat.

Modul bo'yicha tinglovchilarning bilim, ko'nikma va kompetensiyalariga qo'yilgan talablar. Tinglovchi:

Ta'limi tizimi mutaxassis xodimlarini qayta tayyorlash ta'lim jarayonining mazmuni va sifatiga qo'yiladigan davlat ta'lim talablari O'zbekiston Respublikasining "Ta'lim to'g'risida"gi Qonuni va boshqa normativ-huquqiy hujjatlariga muvofiq belgilanadi hamda ularda ta'lim jarayonini tashkil etishni, uning mazmunini, metodik ta'minlashni, sifat va samaradorligini oshirishni takomillashtirishga doir talablar qo'yiladi.

Qayta tayyorlash oliy ta'lim professor-o'qituvchilari tayyorgarligining zarur hamda yetarli darajasi, ulardagi bilim va amaliy mahoratning mazkur kadrlarga yetkazishni nazarda tutadi.

Modulni tashkil etish va o'tkazish bo'yicha tavsiyalar

Tanlov o'quv modullari nazariy va amaliy mashg'ulotlar shaklida olib boriladi. Nazariy mashg'ulotlarda uzluksiz ta'limda innovatsion texnologiyalarga oid ma'lumotlar beriladi.

Amaliy mashg'ulotlarda texnik vositalardan, aqliy hujum, guruhli fikrlash, kichik guruhlar bilan ishlash va boshqa interfaol ta'lim usullaridan foydalanish nazarda tutiladi.

Modulning o'quv rejadagi boshqa modullar bilan bog'liqligi va uzviyligi

Modul mazmuni o'quv rejadagi "O'zbekistonda ta'lim-tarbiya jarayonlarining huquqiy-me'yoriy asoslari", "Ta'lim-tarbiya texnologiyalari va pedagogik mahorat" va "Umumiy pedagogika", "Umumiy psixologiya" modullari bilan uzviy bog'langan holda bo'lg'usi tarbiyachilarning kasbiy pedagogik tayyorgarlik darajasini shakllantirish va orttirishga xizmat qiladi.

Modulning uslubiy jihatdan uzviy ketma-ketligi

Asosiy qismda modulning mavzulari mantiqiy ketma-ketlikda keltiriladi. Har bir mavzuning mohiyati asosiy tushunchalar va tezislar orqali ochib beriladi. Modul Ta'lim-tarbiya jarayonlarini tashkil etishning me'yoriy asoslari, Umumkasbiy tayyorgarlik modullaridan keyin turadi. Bunda mavzu bo'yicha tinglovchilarga yetkazilishi zarur bo'lgan bilim, ko'nikma va malakalar nazarda tutiladi.

Modulning ta'limdagi o'rni

Tinglovchilarni davlat talablari asosida, jamiyatda o'qituvchining ijtimoiy mavqeyi, kasbiy madaniyati va etikasi, pedagogik odobi haqida tarixiy tajribalarga tayangan holda ma'lumot berish va kasbiy ko'nikmalarni shakllantirishdan iborat.

“Kasb madaniyati va etikasi” moduli bo‘yicha soatlar taqsimoti

№	Modul mavzulari	Hammasi	Jami o‘quv yuklamasi	Jumladan			Mustaqil ta’lim
				Nazariy	Amaliy	Semenar	
1	Kasb madaniyati va etikasi fanining predmeti, maqsadi va vazifalari	2	2	2			
2	Muomala madaniyati, uning asosiy shakl va qoidalari.	2	2	2			
3.	Qadimgi dunyo allomalarining axloqiy etik merosi.	2	2	2			
4.	Kasbiy soha xodimlari nutq ododbi qoidalari.	2	2		2		
5.	Pedagogning kasbiy madaniyatini oshirish funksiyalari.	2	2		2		
6.	Kasbiy pedagogik madaniyat darajalarining xususiyatlari	2	2			2	
		12	12	6	4	2	

NAZARIY MASHG'ULOTLAR MAZMUNI

1-MAVZU:Kasb madaniyati va etikasi fanining predmeti, maqsadi va vazifalari

(2soat)

Pedagoglik kasbining paydo bo'lishi va rivojlanish shart-sharoitlari.
Pedagoglik kasbi madaniyati va etikasi fanining mohiyati, maqsad va vazifalari.

2-mavzu: Muomala
madaniyati, uning asosiy shakl va qoidalari.

(2 soat)

Muomala madaniyati, asosiy kategoriyalari, ustuvor tamoyillari.
Pedagogik qoidalari.

3mavzu:Qadimgi dunyo allomalarining axloqiy etik merosi.

(2soat)

Dunyo xalqlaring etik merosi, buyuk allomalarimizning pedagogik qarashlarini o'rganish.

Amaliy mashg'ulotlar bo'yicha ko'rsatma va tavsiyalar

Amaliy va seminar mashg'ulotlar uchun quyidagi mavzular tavsiya etiladi:

- 4.Kasbiy soha xodimlari nutq ododbi qoidalari.
- 5.Pedagogning kasbiy madaniyatini oshirish funktsiyalari.
6. Kasbiy pedagogik madaniyat darajalarining xususiyatlari

O'QITISH SHAKLLARI

Mazkur modul bo'yicha quyidagi o'qitish shakllaridan foydalaniladi:

- ma'ruzalar (ma'lumotlar va texnologiyalarni anglab olish, aqliy qiziqishni rivojlantirish, nazariy bilimlarni mustahkamlash);
- bahs va munozaralar (topshiriqlar yechimi bo'yicha dalillar va asosli ma'lumotlarni taqdim qilish, eshitish va muammolar yechimini topish qobiliyatini rivojlantirish).

Maruza matnlari

1-mavzu. Kasb madaniyati va etikasi fanining predmeti, maqsadi va vazifalari

Kasb madaniyati va etikasi — bu kasbga oid masalalar, muomala madaniyati, kasb sohasida insonning mas'uliyatli yondashuvi va etik tamoyillarini o'rganuvchi fan bo'lib, uning asosiy maqsadi — kasbga oid so'zlashuv, munosabatlar, qarorlar va amaliyotlarda to'g'ri etik va madaniy me'yorlarni rivojlantirishdir.

Kasb madaniyati va etikasi fanining predmeti

Kasb madaniyati va etikasi fani kasb faoliyatida yuzaga keladigan axloqiy masalalar, huquqiy me'yorlar va shaxsiy qarorlar asosida to'g'ri xulq-atvorni shakllantirishni o'rganadi. Bu fan kasbni egallashdan boshlab, uning amaliyotida yuzaga keladigan etik va madaniy muammolarni hal qilishni ko'zda tutadi.

Kasb madaniyati va etikasi fanining maqsadi

Kasb madaniyati va etikasi fanining maqsadi — kasb egalarining o'z vazifalarini axloqiy jihatdan to'g'ri va madaniy tarzda bajarishiga ko'maklashish, shuningdek, ishdagi etik va madaniy muammolarni hal qilishda amaliy yordam berishdir. Fanning asosiy maqsadi kasbga oid o'zaro munosabatlarda etika, huquq, ijtimoiy mas'uliyatni shakllantirish va bu orqali kasb sohasida barqaror va samarali faoliyatni ta'minlashdir.

Kasb madaniyati va etikasi fanining vazifalari

1. **Kasb etikasi va madaniyatini o'rgatish:** Kasb etikasi va madaniyati haqida bilimlarni oshirish, xususan, kasbda yuzaga keladigan etik muammolarni hal qilish usullarini o'rgatish.

2. **Kasbda axloqiy qarorlar qabul qilishni o'rgatish:** Kasbda qabul qilinishi kerak bo'lgan axloqiy qarorlarni tahlil qilish va ularning to'g'ri amalga oshirilishi uchun yo'llarni aniqlash.

3. **Kasbga oid ijtimoiy mas'uliyatni rivojlantirish:** Kasb egalarini o'z kasblarida ijtimoiy mas'uliyatli yondashuvni o'rgatish, shu bilan birga ularning jamiyat oldidagi o'rni va roli haqida xabardor qilish.

4. **Kasb madaniyati asoslarini yaratish:** Har bir kasbga xos madaniyatni rivojlantirish, o'zaro munosabatlarda madaniyatli va hurmatli bo'lishni shakllantirish.

5. **Professional xulq-atvorni rivojlantirish:** Kasbga oid muomala va xulq-atvor madaniyatini rivojlantirish, shu bilan birga professional xulq-atvorni takomillashtirish.

Kasb madaniyati va etikasi fanining ahamiyati

Kasb madaniyati va etikasi har qanday kasb egasi uchun muhim ahamiyatga ega. Kasbda yuqori axloqiy me'yorlar va madaniyatga rioya qilish ish muhitini yaxshilash, ijtimoiy munosabatlarni mustahkamlash va kasb sohasida ishonchni oshirishga yordam beradi.

Bu fan, shuningdek, kasb sohasida yuzaga keladigan muammolarni hal qilishda to'g'ri axloqiy yondashuvlarni shakllantirish orqali, jamiyatda yuqori malakali, mas'uliyatli va madaniyatli mutaxassislarni tayyorlashga xizmat qiladi.

Inson kamoloti ko'p qirralidir. Uning buyukligi ma'naviy kamolot darajasi bilan belgilanadi. Yetuk ma'naviyatga ega bo'lgan insongina jamiyat muammolarini aqli va zakovati bilan yechishga harakat qiladi. Chunki inson o'z atrofidagi odamlar ta'sirida kamolotga erishadi. Zotan, inson jamiyatda yashar ekan, undan chetda turolmaydi. Insonlarga xos bo'lgan axloq me'yorlari jamiyat taraqqiyoti va hayotiy ehtiyojlar ta'sirida o'zgarib turadi. Ta'lim-tarbiya, ijtimoiy munosabatlarning shakllanishi va rivojlanishi insonlarning hatti-harakatlarini, ular o'rtasidagi munosabatlarni ma'naviyat bilan bog'lanmagan tabiiy ehtiyojlar va imkoniyatlar chegarasidan tobora uzoqlashtirib boradi.

O'zbekiston Respublikasi mustaqillikka erishgach, davlat boshqaruvining asosiy yo'nalishi umume'tirof etilgan tamoyillar, xalqaro huquqiy hujjatlar hamda demokratik standartlar asosida huquqiy davlat qurishni belgilab oldi.

Huquqiy davlatning shakllanishi va jamiyat ishlari boshqaruvining takomillashuvi o'rtasidagi o'zaro aloqadorlik kuchayib borayotgan hamda erkin fuqaro ma'naviyatini, ozod shaxsni shakllantirish masalasi oldimizdagi muhim vazifaga aylanib borayotgan hozirgi paytda davlat boshqaruvi qat'iy qonunlar asosida amalga oshirishni taqazo etmoqda. Bu esa bevosita davlat xizmatchidagi xodimdan yuksak fazilatlarini o'zlashtirishni talab qiladi.

Davlat xizmatidagi xodimlarning huquqiy va axloqiy madaniyati bir-biriga mutanosib bo'lishi kerak. Shu munosabat bilan mansabdor shaxslarda siyosiy xislatlar bilan bir qatorda axloqiy fazilatlarini shakllantirish zaruriy holdir. Axloqiy barkamollik davlat xizmatidagi xodimlarning ishbilarmonlik sifatlaridan biri hisoblanadi.

Jamiyatda mutloq, abadiy va o'zgarmas axloq yo'q. Axloq tarixan o'zgaruvchan va nisbiy mustaqillikka ega bo'lgan ijtimoiy hodisadir. Uning bu xususiyatlari umumiy axloqning tarkibiy qismlaridan biri bo'lgan Professional etika ham yaqqol namoyon bo'ladi. Jamiyat rivojining tarixida ijtimoiy mehnat taqsimotining paydo bo'lishi mehnatning bir turi bilan band bo'lgan kishilar guruhlarining kasb - hunar jihatidan ajralib chiqishiga va shunga muvofiq ravishda turli xil mutaxassisliklarning vujudga kelishiga sabab bo'ldi. Bu esa har bir insonning qilayotgan mehnat tarziga, mehnatni tashkil qilish usullariga qarab, ulardan muayyan turdagi harakatlar va mahiyat quvatlarni sarflashni talab etadigan qaytarilmas, o'ziga xos ko'nikmalarni vujudga keltiradi. Inson voyaga yetib, bir kasbning boshini tutgach o'z kasbi doirasida odamlar bilan muntazam munosabatda bo'ladi.

Professional etika tushunchasi va ahamiyati. Xalqimiz farovonligi maqsadida davlatchilik va qonunchilik yanada rivojlanib borayotgan bir paytda «Professional etika» fanining o'qitilishi zarurligini isbotlab o'tirishning o'zi ortiqchadir. Ya'ni kasb madaniyatini egallash, madaniy gapirishga intilish, fikr mahsulini matnga to'liq qaytarib olish mahorati barcha kasb egalarining orzusi bo'lmog'i lozim. Bu shubhasiz, bundan tashqari, hozirgi kunda professional etika muammosini kun tartibiga hayotning o'zi qo'ymoqdaki, kishilik jamiyatining madaniy-ma'rifiyligini

busiz tasavur qilish qiyin. Shu sababli kasb madaniyati, qonuniy «kasb ehtiyoji» hayotiy talabga aylanishi aniq.

Har bir fanning o'zining predmeti boigani kabi professional etika fanining ham o'z predmeti mavjuddir. Professional etika fanini axloq tashkil qiladi. Etika axloqning kelib chiqishi, mohiyati, xususiyatlari, jamiyatda tutgan o'mi taraqqiyoti qonuniyatlarini o'rganuvchi va haqiqatini amalda isbotlagan olimlar majmuidan iboratdir. Axloq aslida, lotincha "maralis" so'zidan kelib chiqib axloqli degan ma'noni bildiradi.

Jamiyatning axloqiy hayoti deb kishilarning ishlab chiqarish jarayonini tashkil yetishda, ularning ijtimoiy - siyosiy va huquqiy faoliyatda, oilasida va kundalik turmushida yuzaga keladigan munosabatlar; ularning xulq atvori, yurish - turishi; adolat, sadoqat, burch, baxt kabi munosabatlarining majmuiga aytiladi. Shunday kelib chiqqan holda, jamiyatning ko'p qirrali va murakkab axloqiy hayotini aks ettiruvchi "axloq" tushunchasini kategoriya sifatida quyidagicha ta'riflash mumkin.

Axloq inson va jamiyat o'rtasidagi ob'yektiv aloqadorlik tufayli kelib chiqadigan, shaxsiy va umumiy manfaatlarni muvofiqlashtirib turish asosida har bir shaxsning hayotiga faoliyatini boshqaradigan, tartibga soladigan muayyan xulq-atvor, odob, hatti-harakat prinsip va normalarning majmuidir.

Axloq ijtimoiy hodisa bo'lib, insoniyat jamiyat vujudga kelishi bilan bir vaqtda jamoalar bilan shaxslar o'rtasidagi ehtiyoj va manfaatlarga xizmat qiluvchi ijtimoiy munosabat tariqasida vujudga kelgan. U o'zining tarixiy taraqqiyotida quyidagi vazifalarni bajargan:

- umuminsoniy madaniyatning inson tabiiy xislatlarini o'zgartiruvchi faoliyat shaklidagi tarkibiy qismi;
- jamiyatda yashovchi har bir shaxsni har tomonlama kamol toptiruvchi ma'naviy-ijtimoiy omil asoslaridan biri;
- kishilarning ichki tuyg'ularini, hissiyotlarini takomillashtirib, umuminsoniy moddiy va ma'naviy qadriyatlarini anglab yetish, ularni asrash va kelgusi avlodlarga yetkazib berish yo'li dan eng afzali;
- axloqshunoslik - insonlarga axloq-odob, burch, qadr-qimmatni shunchaki aks ettirmaydi, balki ularni tanqidiy baholaydi, tahlil etadi.¹

Ma'naviyatni harakatga keltiruvchi kuch, ularning ijodkori *shaxs ma'naviyati* hisoblanadi. Shaxs ma'naviyati qanchalik yuksak bo'lsa, umuminsoniy va milliy ma'naviyat ham shunchalik umrboqiy bo'ladi. Shaxs ma'naviyati - har bir kishining o'zini insoniyat farzandi, muayyan *millat vakili, davlat fuqarosi* deb bilgan holda o'z vatani tuprog'ini, suvini, havosini va jamiki boyliklarini ko'z qorachig'iday asrashlari, uning ozodligi-obodligi, ravnaqi, har bir fuqaroning huquq va erkinliklarini hurmat qilish, izzatini joyiga qo'yish yo'lida chin vijdon, imon, e'tiqod, sadoqat, ishonch, halollik, dovyuraklik, beg'arazlik, hurmat, katta fidoyilik va aqliy teranlik bilan faoliyat olib borishga qaratilgan ichki ruhiy va aqliy olamining majmuiga aytiladi.

Shunday qilib, shaxs ma'naviyati: *birinchidan*, hissiy va aqliy jihatdan o'zining kimligini, ya'ni o'zligini anglash, aniqlash, qaysi odamning, millatning, Vatanning farzandi ekanligini idrok yetish; *ikkinchidan*, o'zi mansub bo'lgan oila, millat, Vatan bilan faxrlanish, g'ururlanish; *uchinchidan*, oilasi, millati, Vatanining

ravnaqi yoiida ilm olish, tarbiya topish hamda unga sadoqat, imon-e'tiqod bilan xizmat qilish; *to'rtinchidan*, har qanday insonning haq-huquqlarini hurmatlash; beshinchidan, ilm- fanni insoniyat rivojini ta'minlovchi, jafokash mehnat ahlining og'irini yengil qiluvchi vosita deb bilish, shuningdek, ajdodlar xotirasiga chuqur hurmat bajo keltirish kabi bir qator ichki ruhiy va aqliy his-tuyg'ular, qarashlar, teran bilimlar va hatti-harakatlarni o'z ichiga oladi.

Shaxs awalo inson, odam bolasi sifatida eng oliy qadriyat hisoblanadi. Uning ma'naviy kamoloti hozirgi kunda ko'p jihatdan umuminsoniy, milliy va shaxsiy qadriyatlarining ta'siriga, aks ta'siriga bog'liq.

Axloq va axloqiy normalar kishilar faoliyatining muayyan sohasigagina taalluqli bo'lmay, balki xalq hayotining hamma jabhalariga kirib boradi. Axloqiy xislatlar sohasi ko'plab masalalami, ya'ni fuqarolik jamiyatining axloqiy mezonlariga, bozor iqtisodiyoti sharoitining axloqiy qarashlariga bo'lgan munosabati va boshqalardan tortib to zamonaviy turmush qoidalari, shaxsiy xulq-atvorgacha bo'lgan masalalami o'z ichiga oladi. Bu esa ongni qayta qurishda axloqiy tarbiyaning imkoniyatlarini kengaytiradi.

Ma'lumki, insonning botiniy go'zalligi bevosita axloqiy fazilatlar va axloqiy munosabatlar bilan bog'liq holda namoyon boiadi. Chunki axloq, awalo, ijtimoiy-ma'naviy hodisa sifatida inson kamolotida muhim ahamiyatga ega. Bu xususda akademik E.Yusupov: «Axloq insonning konkret sharoitlarda bo'layotgan voqea va hodisalarga mustaqil baho berishi, ularga nisbatan o'z munosabatini bildirishi hamdir,- deydi. - Umuman, axloq ijtimoiy munosabatlar zaminida alohida shaxs sifatida mavjud bodgan insonlarning o'z-o'zini idora qilish shakllari va me'yori, o'zaro muloqot va munosabatda ularga xos boigan ma'naviy kamolot darajasining namoyon bodishidir. Axloq yo'q joyda inson ijtimoiy shaxs sifatida shakllanmaydi. Faqat yetuk axloq zaminidagina kishilarda hayotning mazmuni va maqsadi, jamiyat oldidagi burchi va mas'uliyati, baxt, diyonat, yaxshilik va yomonlik, yovuzlik, haqlilik va nohaqlikka nisbatan muayyan munosabat shakllanadi»².

2-Mavzu: MUOMALA MADANIYATI, UNING ASOSIY SHAKL VA QOIDALARI.

MUOMALA MADANIYATI

Muomala madaniyati — jamoat joylarida kishilar bilan muomala qila bilish madaniyati biz aytgan odob-axloq tamoyilining uzviy bir bo'lagidir. Buni tasavvur qilish uchun, albatta zamonaviy axloq talablarini har tomonlama o'rganib chiqish talab etiladi. Darslik o'quv qo'llanmalarida «nutqiy madaniyat», «nonutqiy madaniyat» degan atamalarga tez-tez duch kelamiz. Bu bejiz emas, albatta. Ko'p hollarda kishilar nutqiga, ya'ni gap-so'ziga qarab baholanadi. Nutq esa og'zaki, yoxud yozma tarzda bo'lishi mumkin. Nutq madaniyatini barcha sohalarda bo'lganidek, harbiy sohada ham shakllantirish, oson kechmaydi. Hatto boshliqqa hisobot berish, yig'inda so'zlash, ma'ruzalar qilish kabi kundalik yumushlarning ham o'ziga xos o'z talab-qoidalarini bor. Shuningdek, xizmat qaydnomasini yurgazish, hisobot, bildirgi, yozma axborot va shu singari xizmat yozishmalarini idora madaniyatiga mos ravishda yurgazishga asoslangan talablar qoidalar mavjud.

Muloqot — harakat, tuyg'u, fikr-mulohaza, ichki kechinmalarni o'zgalar bilan o'rtoqlashish demakdir. U shaxs fazilatlarini, ichki «men»ining eng yaxshi qirralarini namoyon qiluvchi ijod shaklidir. Muloqot esa etiket asosini tashkil etadi.

Buning hammasini bir so'z bilan «**nutqiy madaniyat**» deb atashimiz mumkin. Bu muomala madaniyatining yorqin bir tomoni. Ma'lum bir vaziyatda zaruriy so'z va iboralarni topib gapirish, ovoz ohangiga, baland yo pastligiga e'tibor berish shaxsning madaniyat darajasini nechog'lik ekanini ko'rsatadi. Biz yuqorida «**nonutqiy**» **madaniyatni** ham tilga olib o'tdik. Chunki harbiy xizmatchi uchun nonutqiy madaniyat, ya'ni chiroyli hatti-harakat, imo-ishora, yoxud ko'z qarashi bilan fikrini ifodalash g'oyat muhimdir. Saf Nizomida harbiy hizmatchining nonutqiy madaniyat talab-qoidalarini aniq-tiniq ifodalanganki, bu har bir xarbiy xizmatchi uchun dasturulamal deb, bemalol aytishimiz mumkin. **Xushmuomalalik, uddaburonlik, kamtarlikva qat'iyatlilik** kabi xislatlar ham muomala madaniyatining yorqin qirralaridandir. Bular ichidaxushmuomalalik butun axloq qoidalarining negizi sifatida ajralib turadi. Uddaburonlik esa muayyan vaziyat sharoitiga tez moslashib, zaruriy holatlarga kirishdir. Harbiy hizmatchi buni g'oyat noziklik bilan o'zlashtirishi va amalda qo'llay bilishi shart. Shu bilan bir qatorda u kishilar diqqat-e'tiboriga atay tushishdan qochishi, manmanlikka yo'l qo'ymasligi lozim. Bu narsa kamtarlik deb ataladi. **Qat'iyatlilik** — asosan harbiylarga xos xislat bo'lib, ishda va so'zda bir so'zlilikka amal qilish, qat'iyatli va sobit turish demakdir. Biz yuqorida tilga olgan xislatlar jamlanmasi harbiy hizmatchining **muomala madaniyatini** tashkil etadi. Zamonaviy ta'lim-tarbiya axloq qoidalariga ma'lum bir talab va tartiblarni qo'yganki, bularni o'zlashtirish har bir madaniyatli kishi uchun ham farz ham qarzdur. Insonparvarlik, erkinlik, o'zaro hamjixatlik, xayrixohlik shular jumlasidandir. Axloqning bunday me'yor va talablari insoniyat hayotining barcha qatlamlariga tezkorlik bilan singib bormoqda. Gar shunday ekan, harbiy hizmatchi

ham o'z faoliyati davomida o'qib-o'rganishi, hayoti davomida ularni to'la o'zlashtirgan bo'lishi va amal qilishi shart.

MUOMALA MADANIYATI, TANISHISH VA TANISHTIRISH ETIKETI. MUOMALADA YUZAGA KELADIGAN ZIDDIYATLAR VA ULARNI BARTARAF YETISH YO'LLARI

Donishmandlarning "Yuziga boqma, so'ziga boq" - degan hikmatlari ayni haqiqatdir. Til - inson tafakkuri mahsuli U inson madaniyati fikriy go'zalligini yaxshi, ibratli, havas qilsa arziydigan fazilatlarini yuzaga chiqaruvchi vositadir. Muomala esa insonlarni bir - biriga bog'lovchi, yaqinlashtiruvchi, katta - kichik xayrli ishlarga undovchi fazilatdir. bisonning go'zal hayot kechirishida, jamiyat orasida o'z o'mini topa olishida, boshqalarning hurmat extiromiga erishishda muomalaning o'mi kattadir. bisonning shirinso'zligi kishining tarbiyalanganligidan guvohlik bersa, so'zga boyligi, chechanligi, ma'nodorligi uning o'qimishli, bilimdonligini ko'rsatadi. Go'zal muomala inson dilini qanchalik xushnud etsa, aksincha achchiq so'z, qo'pol muomala inson qalbini larzaga soladi. Shirin muomalada bo'tish ham katta san'at. Shirin so'z bilan kishining ishonchi va qalbini egallash mumkin. So'z, yuz va ko'z, tilning ko'rki hisoblanadi.

Insonning boshqa inson bilan muloqotiga qarab, uning axloqiga ham baho beriladi. So'z orqali insonlarning tafakkuri, fikri anglashiladi, muomala madaniyati orqali u kishining odobi, kelib chiqishi, naslu-nasabi, ota-onasi va ustozining bergan ta'tirn tarbiyasi namoyon bo'ladi. Insonning ichki dunyosi, shaxsi, aqli va his-tuyg'ulari uning tashqi qiyofasi - ko'zlari, chehrasi, shuningdek qaddi-qomati va yurish-turishida to'la aks etadi. bisonning ichki dunyosi qanchalik mukammal bo'lsa, yurish-turishi ham shunchalik madaniyatli bo'ladi.

Muomala madaniyatida so'z aqldan kuch, tildan ixtiyor oladi. Til shunday kuchga egaki, suyaksiz bo'lsa ham suyakni tebratadi. Muomala odobi boshqa kishilar qadr-qimmatini, izzatini joyiga qo'yishni, an'anaviy axloqiy me'yoriy talablarini bajarishni taqazo etadi. Shuning barobarida, u insondagi yaxshi jihatlarni namoyon yetishi, ko'zga ko'tarishi bilan ham ajralib turadi. Uning eng yorqin, eng sermazmun va eng ifodali namoyon bo'lishi so'z, nutq vositasida ro'y beradi. So'zlash va tinglay bilish, suhbatlashish madaniyati muomalaning muhim jihatlari tashkil etadi. Shu bois muomala odobi o'zini, eng avvalo, shirinsuxanlik, kamsuqumlik, bosiqlik, xushfe'llilik singari axloqiy me'yorlarda namoyon qiladi.

Ayniqsa, bu axloqiy madaniyatda yaqqol ko'zga tashlanadi. Uni ko'proq namoyon qiladigan eng muhim unsurlaridan biri - muomala odobidir. Bu borada mutasawif olimlarimizdan Imom G'azzoliy bir qancha o'rinli fikrlarni bildiradilar: «Hazrati Rasul alayhissalom aytibdurlar: «Haq subhonahu va taolo ochiq yuzlilarni do'st tutar». Va yana aytibdurlar: «Hech bir yaxshi amal yo'qki, maxfiyatga sabab bo'lmoqqa ochiq chehralik va shirin zabonlikdan ziyoda»¹⁰.

Uning fikricha shirinsuxanlik va bosiqlik odobli insonni odobsizdan ajratuvchi **me'yordir**. Zero, odobsizlik badxulqlikka, badxulqlik axloqsizlikka olib keladi. Yomon insonlarning yomonligi aynan muomaladan kelib chiqadi. Ya'ni yomonga yomonlik bilan qilingan muomala vaqtincha bo'lsa ham o'sha yomonning yo'lida yurishga chorlaydi.

“Muomala shaxslararo munosabatning shunday ko‘rinishiki, uning yordamida odamlar bir-birlari bilan axloqiy, estetik, madaniy, siyosiy va ruhiy jihatdan aloqaga kirishadilar, ta’sir o‘tkazadilar va ta’sirlanadilar” ¹¹

Etiket kengqamrovli tushuncha bo‘lib, u ma’lum ma’noda, umumbashariy miqyosda qabul qilingan muomala qonun-qoidalarini o‘z ichiga oladi. Ulardan bizga odat bo‘lib qolgan ko‘rishish etiketidir.

Salom berish kundalik hayotimizda eng ko‘p qo‘llaniladigan odat bo‘lib, xushmuomalalikni talab qiladi. Salomlashish kishilar o‘rtasidagi o‘zaro hurmat, muomala munosabatlarining awal boshi bo‘lgani uchun uning bajarilishini ham alohida qoidalar bor. Salomlashganda aytiladigan so‘zlarga «*Assalomu aleykum*», «*salomatmisiz*», «*omonmisiz*», «*yaxshimisiz*», «*salomat bo‘ling*» deyiladi. Bu so‘zlarda, insonlarning bir-biriga hurmat ehtiromi, xayriholik izhori bilan birga chuqur mazmun va mulohaza bor. Kundalik hayotimizda ishlatib turadigan “*marhamat qiling*”, “*baraka toping*”, “*rahmat*”, “*behad minnatdorman*”, “*uzr*”, “*avf etasiz*”, “*kechiring*” va shu kabi tushunchalar borki, ularning barchasi mulozamatni, insonlarga bo‘lgan kamoli ehtiromni bildiradi. Shunga e’tibor berish kerakki, insonga **qo‘yadigan** talab bilan unga ko‘rsatilayotgan iltifot bir-biri bilan bevosita bog‘lanib ketganligidan ular orasiga chegara qo‘yib bo‘lmaydi. Masalan, birovning eshigini taqqillatib ruxsat so‘rab kirish, boshqa insonni noqulay vaziyatga solib qo‘yishni oldini oladi.

Salomlashish insonning insonga bildirgan hurmati, odamlarning o‘zaro muomala munosabatlarini boshlanishi, bir-biri bilan suhbatlashayotgan ikki dilning kalitidir. Salom berilganda sizga yoqimsiz qarab turgan inson ham alik oladi. Qoi berib kohishayotgan vaqtda bir-birlarini qo‘llarini qattiq siqib, qoiini og‘ritib yoki qoiini uchinigina berib qo‘yish o‘ta odobsizlikka kiradi. Yoshlar o‘zidan katta odamlar bilan ko‘rishganlarida, albatta ikki qo‘lini berib ko‘rishadilar. Ayniqsa, yosh bolalarning katta yoshdagilarga qo‘lini uzatib ko‘rishishlari ham odobsizlik sanaladi. Kim birinchi bo‘lib so‘rashishi lozim? Buning ham etiketda o‘ziga yarasha qoidalari mavjud:

- yoshi kichiklar yoshi kattalarga;
- erkaklar ayollarga;
- xonaga kirgan inson u yerdagi barchaga umumiy;
- zinadan chiqayotgan inson yuqori pag‘onadagi 1 arga;
- agar ikki oila uchrashib qolsa, ayollar birinchi bo‘lib so‘lashishlari keyin esa erkaklar so‘rashishlari lozim;
- qanday jamoat joylarida fikr bildirilishidan qat’iy nazar, salomdan boshlash kerak;
- yoshi va xizmat pog‘onasi teng insonlar uchrashib qolganlarida birinchi bo‘lib tarbiyali inson so‘rashadi;
- uyga kelgan mehmon eshikni ochgan insonga salom berishi, keyin uyning kattalari va boshqa mehmonlar bilan so‘lashishi kerak;
- uy egalari hamma o‘tirganlar bilan bir xil so‘lashishlari lozim. Ulardan kimgadir alohida munosabat bilan so‘lashish odobsizlik hisoblanadi.

3-mavzu. Qadimgi dunyo allomalarining axloqiy etik merosi.

Reja:

1. *Avesto- qadimgi dunyoning ahloqiy qomusi*
2. *Qadimgi Yunoniston mutafakkirlarining ahloqiy qarashlari*
3. *Qadimgi Rimda ahloqiy ta'limotlar*

1. Insoniyat ma'naviy olamining tarkibiy qismi bo'lgan Zardushtizm dini qadimiy ilohiy ta'limot bo'lib, tabiat, jamiyat inson taqdiri va orzu- intilishlarini ifodalovchi bebaho hazinadir. Ayni holda insonlarga haqiqiy odil yo'lni ko'rsatuvchi uni yaratgan ilohiy qudratga ishonchni uy'otuvchi, imon - e'tiqodni mustahkamlovchi ta'limotlar majmuasidir.

Tarihchi olimlarning qayd etishicha zardushtizm dini eramizdan avvalgi 7-8 asrlarda O'rta Osiyoda maydonga kelgan. Bu din asoschisi Spitaman Zardusht eramizdan avvalgi 570 yilda tu'ilgan. U o'z davrining mashhur ilohiyotchisi, faylasufi, shoiri hisoblangan.

Avestoda Spitaman Zardusht tu'ilgan va o'z faoliyatini boshlagan mamlakat haqida ham quyidagi so'zlar uchraydi. "Shunday mamlakatni, ko'p sonli lashkarlarni botir sarkardalar boshqaradilar, baland to'lar bor, yaylov va suvlari bilan go'zal, chorvachilik uchun barcha narsa muhayyo, chuqur, suvga mo'l ko'llari bor, keng qir'oqli va kema yurar daryolari o'z to'lqinlarini Iskata (Skifiya), Pauruga, Mouru (Marv), Hareva (Ariya) Bava (Su'd hududida), Huvayrizima (Horazm) mamlakatlari tomon elituvchi daryolari bor".

Darhaqiqat, "Avesto"da tasvirlangan shaharlar O'rta Osiyodagi Amu va Sirdaryo orali'ida joylashganligi aniq ko'rsatilgan. Shu nuqtai nazardan zardushtiylikning kelib chiqishi va tarqalishi Horazm, So'd, Far'ona, Baqtriyadir deb ayta olamiz.

Avestoning "Yasht" qismida bayon qilingan fikrlarga ko'ra Zardushtning diniy ta'limotini yurtdoshlari qabul qilmay, unga nisbatan salbiy munosabatda bo'ladilar. Oqibatda u Vatanni tark etib, qo'shni davlatga ketadi. Shu davlat shohi Vishtaspa va malika Hutosa Zardusht ta'limotini qo'llab - quvvatlaydilar. Asta- sekin bu ta'limot qo'shni yurtlarga ham tarqaladi.

Shoh Vishtaspa farmoniga ko'ra "Avesto"ning qadimiy 1200 bobdan iborat "Gotni" pandnomasi yozma ravishda shohning otashkadasiga topshirilgan.

Avestoda birinchi bor muqaddas olov "Atarhurra" Ayrian Vodjada yoqildi deyiladi. "Ayrian vodja" geografik va iqlimiy tavsifi Horazmnikiga mosdir. So'ngra "odamlar va chorva mollarga mo'l" So'd (Su'd) "Qudratli va muqaddas" Mouru Marv, "Baland ko'tarilgan bayroqlar mamlakati" Bahti (Baqtriya) tilga olingan.

Tarihdan ma'lumki, Aleksandr Makedonskiy O'rta Osiyoni bosib olgan davrda juda ko'p moddiy va ma'naviy boyliklar qatori "Avesto" kitobini ham yondirib yo'q qilib yuborgan. Ruhoniylar qatl etilgan. Abu Rayhon Beruniy ana shu voqealarni tasdiqlovchisi quyidagi fikrlarni bayon qiladi: "Podsho Doro Ibn Doro hazinasida Avestoning o'n ikki ming qoramol terisiga tillo bilan bitilgan bir

nushasi bor edi. Iskandar otashhonalarni vayron qilib, bularda hizmat etuvchilarni o'ldirgan vaqtda uni kuydirib yuboradi. Shuning uchun o'sha vaqtdan beri Avestoning beshdan uchi yo'qolib ketdi. Avesto o'ttiz "nask"edi. Majusiylar qo'lida o'n ikki nask chamasi qoldi. Biz Qur'on bo'laklarini haftiyak deganimizdek, nask Avesto bo'laklaridan har bir bo'lakning nomidir"1.

Eramizning VIII- asridagi arab bosqini davrida ham juda ko'p tarihiy, badiiy, diniy adabiyotlar qatorida "Avesto" kitoblari ham yoqib yuborilgan. Halqimiz ma'naviy merosining noyob hazinasi bo'lgan "Avesto" keyingi asrlardagi pahlaviy, fors tillaridagi talqin asosida bizgacha etib kelgan.

Eng qadimgi jahon dinlaridan biri hisoblanuvchi zardushtizm eramizdan avvalgi VII-VIII asrlarda O'rta Osiyo, Eron, Ozarbayjon, Hindiston, Kichik Osiyo halqlarining asosiy dini hisoblangan. Eronda rasmiy davlat diniga aylangan. Arab istilosigacha O'rta Osiyoda ham asosiy din sanalgan. Hozirgi kunda Zardushtizmga e'tiqod qiluvchilar Hindistonning Bombay, Gujarot shtatlarida, Eronning ba'zi chekka viloyatlarida uchraydi. "Avesto" ning to'ldirilgan nushalari Bombay, Kalukuta shahar kutubhonalarida mavjud.

Zardushtizmning muqaddas kitobi "Avesto" da O'rta Osiyo, Eron, Ozarbayjon halqlarining islomgacha bo'lgan davridagi ijtimoiy- iqtisodiy hayoti, olam, tabiat, jamiyat to'risidagi tasavvurlari, diniy marosimlari, urf- odatlari o'z ifodasini topgan.

"Avesto" da o'zaro qabilaviy urushlar, behuda qon to'kilishlar qoralanadi. Tinch yashashu, hayot kechirish va dehqonchilik, chorvachilik bilan shu'ullanishga da'vat etiladi.2

Har bir inson o'lgandan so'ng bu dunyoda qilmishiga yarasha abadiy rohat jannatga yoki do'zohga tushadi degan o'ya din asosini tashkil etadi. Barcha yahshiliklar Ahura Mazda, yomonliklar Ahriman timsolida bayon qilindi. Bu dinga e'tiqod qiluvchilar har kuni besh mahal yuvinib quyoshga qarab uni olqishlash shart bo'lgan. Ibodathonalarda doimiy ravishda olav yonib turgan "Avesto"da suv, havo, tuproq, olov muqaddas sanaladi. Yahshilik, hallolik, mehnatsevarlik, adolat, tinchlik kabi ezgu tuy'ular asosiy o'rinda turadi. Unda oila, fuqarolik burchi, huquqiy munosabtlar ham o'z ifodasini topgan. Tabiatni muhofaza qilish, tozalik, gigiena haqidagi o'gitlarning hozirgi kunda ham ahamiyati katta. Zardushtizm dini bilan bo'liq urf- odatlar, marosimlar asrlar osha avloddan- avlodga o'tib kelmoqda. Yurtimizning ayrim viloyatlarida kelin- kuyov olov atrofida aylantirilib, so'ngra go'shangaga olib kiriladi. Qabr ustiga chiroq yoqiladi.

"Avesto"dagi inson madhi, halollik, ayol talqini, haqiqat madhi, uning eng oliy ne'mat ekanligi, tabiatni muhofaza qilish, e'tiqod, poklik, ahd- paymon, ona zamin, ba'ri kenglik va boshqa qator ahloqiy fazilatlarning hozirgi kunda yanada ahamiyati oshdi.

"Bergan so'zning ustidan chiqish"- deyiladi "Avesto" da - unga sodiq qolish, savdo sotiqa shartnomalarga qat'iy amal qilish, qarzini vaqtda to'lash, aldanchilik hiyonatdan holi bo'lish" majburiyati yuklangan. Yana bir boshqa satrlarda halollik, poklik, e'tiqod nafasini ko'ramiz. "Avesto"ning quyidagi satrlariga e'tiborimizni qaratamiz:

"Ey olamni yaratgan zot!"

Ey haqiqat!

Zamini hammadan ko`ra bahtliroq bo`lgan dunyodagi birinchi joy qaer?

Ahura Mazda javob beradi:

- Ey Sipitam Zardusht?

Bunday joy qo`lda pokiza o`tin va yangi so`ilgan sut tutgan, o`z amal e`tiqodiga dilda ishongan sodiq, o`ktam ovoz, keng yaylovlar ishi bilan ma`rur va bu yaylovlarni qo`shiqqa- solgan bir Ashavan oyoq bosgan zamindir".

"Avesto"ni o`qib tushunish, ahloqiy qadriyatlarini kengroq tushunishga yordam beribgina qolmasdan, o`zlikni anglashga, millatimiz, hududimizda yashayotgan halqlarning hususiyatlarini bilishga, halqimizdagi iymon- e`tiqod, insof- diyonat, sahovat, halollik, mehr- oqibat, sharmu- hayo kabi fazilatlarni yanada yuksaltirishga, ayniqsa yoshlarimizning irodasini baquvvat qilish iymon- e`tiqodini shakllantirishga hizmat qiladigan muhit yaratishga yordam beradi.

"Avesto" nafaqat diniy majmuagina bo`lmay, balki, o`z davridayoq umumbashariy maslalarini o`rtaga tashlab, inson ma`naviy kamoloti taraqqiyoti uchun buyuk hissa qo`shuvchi qomusiy kitob deya sharaflangan. Unda tabiat, jamiyat, madaniyat, adabiyot, til, iqtisod, tibbiyot, qishloq ho`jaligi bilan bo`liq masalalar ham o`z ifodasini topgan.

Shu sababli ushbu kitob juda ko`p mamlakatlarga tarqaldi, insonlar ushbu kitobdagi hikmatli iboralar, duolar, she`riy madhiyalarni qo`shiq qilib kuylab keldilar.

Buyuk bobomiz Abu- Rayhon Beruniy "Qadimgi halqlardan qolgan yodgorliklar" nomli tarihiy asarida "Avesto" ning qo`lyozmasi o`n ikki ming molning terisiga oltin harflar bilan yozilganligi habarini beradi. Demak ushbu qadimiy kitobning qimmatini nihoyatda bebaho bo`lgan.

"Avesto" asrlar osha insoniyatni kurashga, mehnatsevarlik, hallolik, mardlik, oliyjanoblikka chorlab keldi.

Ezgulik va yovuzlik, bunyodkorlik va buz`unchilik, yahshilik va yomonlik, yoru`lik va zulmat o`rtasidagi kurashni madh etuvchi oyat va kalimalar insoniyat ma`naviy olamini boyitib kelgan.

Unda ibtidoiy davrdan feodal davrgacha bo`lgan ahloqiy asosini uchta narsa tashkil etadi. Bular yahshi so`z, yahshi fikr yahshi ish.

Yahshi fikr Ahuramazda timsolida aks etsa, yomon fikr Ahriman hudosining hislati hisoblanadi. "Avesto"ning tub mohiyati insonlarning tinch yashashi, bir- biriga samimiy munosabatda bo`lishi, o`zaro yordam berib, bir- birini doimo qo`llab quvvatlanishini ta`riflashdan iborat. Ayni holda zo`ravonlik, bosqinchilik, shuhratparastlik, qonunga rioya qilmaslik, hasad, tuhmat, jahl bilan ish tutish, va`daga vafosizlik qattiq qoralanib gunoh sanaladi.

4-mavzu. Kasbiy soha xodimlari nutq ododbi qoidalar.

Kasb odobi – jamiyat tomonidan qabul qilingan axloq qoidalarini kishilarning ixtisosliklariga nisbatan tatbiq qiladigan kasbiy burch, sha'n, or-nomus, qadr-qimmat kabi xatti-harakatlarning majmui, umumiy axloqning kishilar kasb-koridagi o'ziga xos ko'rinishi. Odob (arabcha adab so'zining ko'pligi) – jamiyatda e'tirof etilgan xulq normasi. Shaxs ma'naviy hayotining tashqi jihatini ifodalaydi va o'zgalar bilan munosabat (oila, mehnat jamoasi, turli marosimlar)da namoyon bo'ladi. Odob negizida axloqning ba'zi tamoyil va me'yorlari, shuningdek, maqsadga muvofiqlik va go'zallik (estetika) talablari mujassam bo'ladi. Odob kishining jamoat orasida o'zini qanday tutishi, odamlar bilan qay yo'sinda muomala qilishi, o'z turmushi, bo'sh vaqtini qanday tashkil etishi, uning tashqi qiyofasi qanday bo'lishi lozimligiga tegishli qoidalar (masalan, sharm-hayo, kamtarlik, xushmuomalalik kabi fazilatlarni o'z ichiga oladi. Odob ta'lim-tarbiya, amaliy tajriba jarayonida shakllanadi. (O'zME. T., 2003, 6-jild, 461-bet). Ba'zi lug'atlarda "Kasb odobi" atamasi "kishilar o'rtasidagi kasbiy faoliyat bilan bog'liq munosabatlarga ma'rifiy tus beradigan xulq-atvor kodeksidir" deya ta'riflangan.

Kasbiy soha xodimlari nutq odobiga oid qoidalar — bu professional muhitda ishlovchi shaxslar tomonidan amalda qo'llaniladigan, ish va ishbilarmonlik muomalalarida odob-axloqni, madaniyatni, hurmatni saqlashga yo'naltirilgan qoidalar to'plamidir. Kasbiy soha xodimlari, xususan, ta'lim, sog'liqni saqlash, davlat xizmatlari, marketing va boshqa sohalarda o'z ishlarini bajarishda, muloqotda bo'lganda yuqori madaniyatni namoyon etishlari zarur. Nutq odobi, shuningdek, ish muhitida samarali kommunikatsiya va ishonchli aloqalarni rivojlantirishga yordam beradi.

Kasbiy soha xodimlari nutq odobi qoidalar:

1. Samarali va aniqlik bilan muloqot qilish

Kasbiy soha xodimi nutqida maqsadga yo'naltirilgan, aniq va to'g'ri ifodalanishga intilishi kerak. Muloqotda qat'iyatli bo'lish va ortiqcha so'zlar yoki noto'g'ri tushunilmasliklardan qochish muhimdir. Nutqda qisqalik va lo'ndalik, lekin aniqlik saqlanishi kerak.

Maslahat: Muloqot boshlanishidan oldin, nimani aytmoqchi ekanligingizni o'ylab ko'ring, so'zlarni to'g'ri tanlang va mantiqiy ketma-ketlikda gapiring.

2. Hurmat va madaniyat

Kasbiy muhitda muloqotda bo'lgan shaxslar bir-biriga hurmat ko'rsatishi, so'zlarni ehtiyotkorlik bilan tanlashi kerak. Hurmatli va madaniyatli nutq, o'zingizning bilimlaringizni va boshqa shaxslarning fikrlarini ham to'g'ri tushunishga yordam beradi.

Maslahat: Nutqda salbiy yoki haqoratli so'zlardan, shuningdek, xushmuomalasiz, ruda yoki kamsituvchi so'zlardan saqlaning. Har doim ishonchli, lekin muloyim bo'lishga harakat qiling.

3. Boshqalarni tinglash

Muloqotning asosiy qismiga nafaqat so'zlash, balki tinglash ham kiradi. Kasbiy soha xodimi muloqotda bo'lganda, tinglash madaniyatiga rioya qilishi zarur.

O'zgalar fikrlarini to'liq va diqqat bilan tinglash, o'zingizni shaxs sifatida hurmat qilishni anglatadi.

Maslahat: O'zgalar gapirayotganda ular bilan faol tinglovchi bo'ling. Ularning fikrlarini hurmat qiling va ularga o'z nuqtai nazarini taqdim etishdan oldin ular gaplarini tugatishlariga imkon bering.

4. Ijobiy va konstruktiv tilni ishlatish

Ijobiy va konstruktiv nutq kasbiy muhitda muvaffaqiyatli ish faoliyatini ta'minlaydi. Salbiy fikrlar va bahslarni ijobiy nuqtai nazardan ko'rib chiqish, konstruktiv muhokama olib borish muhim.

Maslahat: Salbiy fikrlarni bildirayotganda, "mening fikrimcha..." kabi softni, muloyim va ijobiy yondashuvni tanlang. Kritik vaziyatlarda ham, echimlar taklif qilish orqali bahsni konstruktiv usulda davom ettiring.

5. Nozik va hurmatli mavzularda gaplashish

Kasbiy muhitda nozik mavzular, xususan, shaxsiy yoki oilaviy masalalar haqida gapirishdan saqlanish kerak. Shaxsiy hayotni, diniy, siyosiy yoki irqiy mavzularni muhokama qilish, agar bu to'g'ri va lozim bo'lmasa, muloqotda noqulayliklar yaratishi mumkin.

Maslahat: Kasbiy sohalarda faqat ish bilan bog'liq mavzularni muhokama qiling. Agar shaxsiy masalalar yoki hissiy mavzular yuzaga kelsa, ehtiyotkorlik bilan va faqat zarurat tug'ilganda gapiring.

6. Formal va norasmiy nutq orasidagi farqni bilish

Kasbiy soha xodimi formal va norasmiy muloqotlar orasidagi farqni tushunishi kerak. Ish jarayonida odatda formal tilda muloqot qilinadi, lekin do'stona yoki norasmiy muhitda odatda norasmiy nutq qo'llaniladi.

Maslahat: Rasmiy muhitda to'g'ri, aniq va qisqa so'zlar ishlatishga harakat qiling. Norasmiy holatlarda esa ko'proq samimiy va muloyim bo'lish, jamoaviy ruhni yaratishda yordam beradi.

7. Yuz ifodasi va jismoniy harakatlar

Nutq odobi nafaqat so'zlar bilan, balki yuz ifodalari va jismoniy harakatlar bilan ham bog'liq. To'g'ri yuz ifodalari, ko'z bilan aloqa qilish va jismoniy til kasbiy madaniyatni oshiradi.

Maslahat: Yuz ifodangizni va tana turingizni boshqalarni hurmat qilishni, ularning fikrlarini eshitishga tayyor ekanligingizni aks ettirish uchun ishlatib. Shuningdek, ortiqcha jismoniy harakatlar yoki xatti-harakatlardan saqlanib, chunki bu muloqotni buzishi mumkin.

8. O'zingizning nutqingizni boshqarish

Kasbiy soha xodimi nutqini boshqarish va har bir holatga moslashish ko'nikmasiga ega bo'lishi kerak. Muloqotdagi vaqtni boshqarish, o'z nutqini jamlash va eng zarur vaqtda to'xtash muhimdir.

Maslahat: Nutqning turli bosqichlarida o'z so'zlaringizni boshqarishni o'rganing. Agar biror bir masalani ko'proq muhokama qilish kerak bo'lsa, so'zlaringizni tartibli va aniq shakllantiring.

9. Tez va to'g'ri javob berish

Kasbiy muhitda tezkor va aniq javoblar talab etiladi. Tez javob berish, lekin ortiqcha bo'lmagan so'zlarni ishlatish nutq madaniyatiga mos keladi.

Maslahat: Har doim aniq va qisqa javoblar bering, lekin diqqat bilan so‘rash yoki javob berish uchun vaqtni ham inobatga oling.

10. E’tiborli bo‘lish va so‘zlarni maqsadga muvofiq tanlash
Nutq madaniyati, shuningdek, har doim o‘zingizning auditoriyangizni hisobga olib, so‘zlaringizni ehtiyotkorlik bilan tanlashni talab etadi. Har bir tinglovchining ehtiyojlari, holati va darajasini hisobga olish zarur.

Maslahat: So‘zlar va ularni ishlatish kontekstini hisobga oling. O‘zingizning nutqingizni eshituvchi yoki o‘qishayotgan kishining maqsadi va ehtiyojiga moslashtiring.

Xulosa:

Kasbiy soha xodimlari nutq odobi, ularning professional imiji, ishdagi muvaffaqiyati va boshqalar bilan aloqalarida muhim rol o‘ynaydi. Nutqning madaniyatli, hurmatli, aniq va samarali bo‘lishi, professional muloqotning yuqori darajada o‘tishiga imkon yaratadi. Nutq odobi va etikasi esa nafaqat ish muhitida, balki shaxsiy hayotda ham samarali aloqalar o‘rnatishga yordam beradi.

Kasb odobi tushunchasi barcha uchun birdek taalluqli bo‘lmagan, balki muayyan kasb-kor egalarigagina tegishli ijtimoiy xulq-atvor qoidalari, me‘yorlaridir.

1. Pedagogning kasbiy odobi. Pedagog, avvalo, nima uchun bu kasbni tanlaganini teran anglamog‘i, insonlarni qanday tarbiyalash kerakligini tushunib yetmog‘i kerak. Bu esa pedagogik faoliyat va etiketning asosiy omilidir. Bolaning ichki dunyosiga kira bilish, ishongan do‘sti bo‘lish, uni ezgulikka yo‘naltirish, jamiyatga foydali inson etib voyaga yetkazish, unda mas‘uliyat hissini shakllantirish – pedagogikaning bosh tamoyilidir. Kasb odobi qonun-qoidalari mehnat faoliyati jarayonida shakllanadi, takomillashib boradi. Kasbiy omilkorlik, o‘z ishini yaxshi bilish, qaysi kasb bo‘lishidan qat’i nazar, axloqiy me‘yorlarning boshlanishidir. Kasb odobi me‘yorlari aynan voqelik, amaliyot bilan uzviy bog‘liqligi bois sohada, shu jumladan, pedagogikada yuzaga keladigan murakkab masalalar yechimini topishda yordam beradi. Ilg‘or pedagoglarning ijodiy faoliyati bunga misoldir. O‘quv-tarbiya jarayonidagi asosiy tamoyillardan biri – bolani o‘z kuchiga ishonadigan, erkin va mustaqil fikrlaydigan inson etib tarbiyalashdir.

2. Jurnalist odobi. Jurnalist odobi axloqiy-psixologik o‘ziga xosligi jihatidan yuksak mas‘uliyatni va ma‘naviy javobgarlikni talab etadi. Chunki, jurnalist faoliyati axborot olish, uni o‘rganish va yetkazib berish bilan mashg‘ul bo‘lgani bois, u yetkazilayotgan axborotning haqqoniyligi, to‘g‘riligi va xolisligi uchun javobgardir. Bu esa uning ma‘naviy qiyofasi, axloqiy sifatlari bilan uzviy bog‘liq. Jurnalist odobi undan nafaqat ijodiy izlanish, o‘z ustida tinimsiz ishlashni, balki javobgarlikni teran his qilish, irodasi mustahkam bo‘lishini talab qiladi. Shu ma’noda, jurnalist odobi o‘zini nazorat qilish mezonidir.

3. Shifokor odobi. Shifokor odobi qonun-qoidalarida rioya qilish zarur bo‘lgan qator muhim qoidalar ifodalangan. Eng asosiy qoidalardan biri – bemorga ziyon yetkazmaslik. Yana bir qoidasi – bemorning kasalligiga oid tafsilotlarning sir

saqlashninishini ta'minlashdir. Shifokor qasamyodi har qanday vaziyatda, hatto hayotini xavf ostiga qo'yib bo'lsa ham, bemorga yordam berishga undaydi.

4. Rahbar odobi. Rahbar o'z xulq-atvori bilan atrofida qilargalarga o'rnak bo'lishi shart. Turli darajadagi rahbarlar odobi xushmuomala bo'lishni, o'zgalarning fikr-mulohazalariga befarq bo'lmaslik, sabr-toqat va adolat tamoyillariga rioya etish, ayniqsa, o'z xodimlariga nisbatan e'tiborli bo'lishni talab etadi.

Kasb malakasi (arabcha kasb – biror narsani o'rganish, egallash, foyda, hunar, mashg'ulot). Kasb – maxsus tayyorgarlik va ish tajribasi natijasida ma'lum bir sohada kasbiy faoliyatni amalga oshirish uchun nazariy bilimlar majmuasini, amaliy ko'nikma va malakalarni egallagan, shu borada jismoniy imkoniyat, aqliy qobiliyat va yuridik huquqlarni ta'minlaydigan insoniy mehnat faoliyatining turi. Kasb – kishining mehnat faoliyati, doimiy mashg'ulot, ish turini malakali bajarishga imkon beradigan bilim, mahorat va tajribani talab etadi. Kasblar ichida mehnat faoliyatining eng tor sohasi bilan ajralib turadigan ixtisosliklar bor. Masalan, shifokorlik kasbiga taalluqli bo'lgan jarroh, oftalmolog, nevrolog, dermatolog va boshqa ixtisosliklar. Kasb, odatda, shaxsning asosiy tirikchilik manbai hisoblanadi. Kasb malakasi esa kasbni, ishni yaxshi o'zlashtirish natijasida orttirilgan tajriba, ko'nikma va mahoratni anglatadi. Kasb malakasi biron-bir kasb-hunarni egallashda tajriba orttirish hamda tarbiya, ta'lim, siyosiy va kasbiy tayyorgarlik masalalarini hal etishga har tomonlama yondashishni taqozo qiladi.

Kasbiy madaniyat – insonning olgan bilim va tajribasiga asoslangan malakali harakatlar yoki mehnat faoliyatining mahsulidan bunyod bo'lgan narsalar, o'zgalarda zavq uyg'ota oladigan ijtimoiy hodisa. Shaxsning kasbiy madaniyati bilim, malaka, ko'nikma, qobiliyat, axloqiy va estetik rivojlanish, dunyoqarash, odamlar bilan o'zaro muloqotining usul va shakllari, iste'dodining rivojlanish darajasi kabi faoliyatda amalga oshiriladigan insoniy kuch va salohiyatni o'z ichiga oladi. Kasbiy madaniyat insonning mehnat faoliyatida namoyon bo'ladi.

5-mavzu. PEDAGOGNING KASBIY MADANIYATINI OSHIRISH FUNKSIYALARI.

Pedagogning kasbiy madaniyati — bu pedagogning o'z kasbiga, o'quvchilariga va jamiyatga nisbatan ma'naviy-axloqiy me'yorlarni o'z ichiga olgan, o'z ishini professional tarzda bajarishga qaratilgan muayyan xulq-atvor, madaniy yondashuv va bilimlar tizimidir. Pedagogning kasbiy madaniyati faqat bilim berish bilan cheklanmaydi, balki o'quvchilarga axloqiy va ijtimoiy qadriyatlarni ham o'rgatish, pedagogik vazifalarni ado etishda yuqori professional standartlarga rioya qilishni anglatadi.

Pedagogning kasbiy madaniyati tarkibiy qismlari:

1. Kasbiy axloq

Pedagogning kasbiy axloqi uning ishga bo'lgan yondashuvini va o'z vazifalariga mas'uliyatli munosabatini aks ettiradi. Kasbiy axloq,

pedagogning o'z ishida etik me'yorlarga va jamiyatdagi axloqiy qadriyatlarga muvofiq harakat qilishini ta'minlaydi. Bu o'z o'quvchilari va hamkasblari bilan hurmatli, adolatli va samimiy munosabatda bo'lishni talab qiladi.

2. Pedagogik mahorat

Pedagogning kasbiy madaniyati o'zining pedagogik mahoratini doimiy ravishda oshirib borishiga bog'liq. Bu mahorat bilimlarni samarali va ta'sirli tarzda yetkazish, o'quvchilarni rivojlantirish, ta'lim metodlarini tanlash va o'zgartirishni o'z ichiga oladi. Pedagogning mahorati uning o'ziga xos yondashuvlari, metodikasi va pedagogik texnologiyalari bilan belgilanishi mumkin.

3. Kasbiy mas'uliyat

Pedagog kasbiy mas'uliyatni his qilishda o'z o'quvchilari va jamiyat oldidagi vazifalarini bajarishga intiladi. Kasbiy mas'uliyat pedagogning ishiga bo'lgan o'zaro mas'uliyatli yondashuvi va o'quvchilarning rivojlanishiga hissa qo'shishdir. Pedagog o'z ishini noaniq va har xil holatlarda ham bajarishga tayyor bo'lishi kerak.

4. Madaniy va estetik yondashuv

Pedagogning kasbiy madaniyati o'quvchilarni nafaqat bilim, balki estetik va madaniy nuqtai nazardan ham rivojlantirishni nazarda tutadi. Pedagog o'z o'quvchilariga madaniyat, san'at, estetika va ijtimoiy hayotning asosiy qadriyatlarini o'rgatish orqali ularning estetik his-tuyg'ularini ham rivojlantiradi.

5. Ijtimoiy mas'uliyat

Pedagogning kasbiy madaniyati ijtimoiy mas'uliyatni o'z ichiga oladi. Pedagog faqat o'quvchilarga bilim berish emas, balki ularni jamiyatda mas'uliyatli, to'g'ri va axloqiy hayot kechirishga o'rgatish, o'zining pedagogik faoliyatini ijtimoiy ehtiyojlarga muvofiq tashkil qilishga intiladi.

6. Kasbiy etika va o'zaro hurmat

Pedagog o'zining kasbiy madaniyatida etika va o'zaro hurmatni asosiy prinsiplarga aylantiradi. O'qituvchining o'quvchilarga, hamkasblarga va ularning oilalariga nisbatan hurmatli munosabati uning kasbiy madaniyatini belgilaydi. Bu pedagogning axloqiy me'yorlarga va kasbiy madaniyatga sodiqligini ta'minlaydi.

Pedagogning kasbiy madaniyatining ahamiyati:

1. Ta'lim sifatini oshiradi

Kasbiy madaniyatga ega pedagog o'zining ma'naviy, axloqiy va professional yondashuvi orqali o'quvchilarning ta'limini yuqori darajaga ko'taradi. U o'quvchilarga to'g'ri bilim berish bilan birga, ularni ijtimoiy va axloqiy jihatdan ham rivojlantiradi.

2. O'quvchilarga namuna bo'ladi

Pedagogning kasbiy madaniyati o'quvchilarga o'z xulq-atvori, muomalasi va bilimlari orqali yaxshi namuna bo'lishini ta'minlaydi. Pedagog o'zining har bir harakati bilan o'quvchilariga axloqiy qadriyatlarni, jamiyatdagi o'zaro hurmat va adolatni ko'rsatadi.

3. Pedagogning professional rivojlanishiga yordam beradi
Kasbiy madaniyatni oshirish pedagogning o'zini doimiy ravishda rivojlantirishga, yangi pedagogik yondashuvlarni o'rganishga va o'z ishini yanada takomillashtirishga yordam beradi. Bu o'z navbatida ta'lim jarayonining samaradorligini oshiradi.

4. Kasbiy ishonchni oshiradi
Kasbiy madaniyatga ega pedagog o'z ishini aniq va ishonchli bajaradi, bu esa o'quvchilarga va hamkasblarga ishonch uyg'otadi. Pedagogning professional va madaniy yondashuvi uning ishiga bo'lgan hurmatni oshiradi.

5. Jamiyatga xizmat qiladi
Kasbiy madaniyat nafaqat pedagogning o'z faoliyatiga, balki jamiyatga bo'lgan mas'uliyatiga ham xizmat qiladi. Pedagoglar o'z ishlarida yuqori madaniyatni namoyon etish orqali jamiyatda axloqiy va ijtimoiy muammolarni hal qilishga hissa qo'shadilar.

Pedagogning kasbiy madaniyatini rivojlantirish yo'llari:

1. O'z-o'zini tahlil qilish va o'rganish
Pedagog o'z ishini tahlil qilib, kamchiliklarni aniqlash va ularni bartaraf etish yo'llarini izlash orqali kasbiy madaniyatini rivojlantirishi mumkin.

2. Pedagogik bilimlarni kengaytirish
Pedagog o'z kasbi bilan bog'liq yangi bilim va usullarni o'rganish, metodik yondashuvlarni o'zgartirish va takomillashtirish orqali kasbiy madaniyatini oshiradi.

3. Professional jamoa bilan hamkorlik
Pedagogik faoliyatni yanada takomillashtirish uchun boshqa pedagoglar bilan tajriba almashish, seminar va treninglarda ishtirok etish, doimiy kasbiy muloqot orqali kasbiy madaniyatni rivojlantirish mumkin.

4. O'quvchilarga namuna bo'lish
Pedagog o'zining xulq-atvori, ishga bo'lgan mas'uliyatini ko'rsatish orqali o'quvchilarga yaxshi namuna bo'lishi, shuningdek, ularga axloqiy va madaniy qadriyatlarni o'rgatishi zarur.

Xulosa

Pedagogning kasbiy madaniyati uning professional faoliyatining asosi bo'lib, o'quvchilarga ta'lim berishda muvaffaqiyatga erishishda, shuningdek, jamiyatda yuqori axloqiy va ijtimoiy me'yorlarni shakllantirishda muhim rol o'ynaydi. Kasbiy madaniyatni oshirish pedagogning o'zini doimiy rivojlantirishga, o'z ishiga mas'uliyat bilan yondashishga va o'quvchilarni nafaqat bilim, balki axloqiy va madaniy jihatdan ham yetuk shaxslar sifatida tarbiyalashga yordam beradi.

6-mavzu.
KASBIY PEDAGOGIK MADANIYAT DARAJALARINING
XUSUSIYATLARI

Kasbiy pedagogik madaniyat darajalari — bu pedagogning o'z kasbi bilan bog'liq madaniyatini shakllantirish va rivojlantirishning turli bosqichlari. Har bir daraja o'ziga xos xususiyatlarga ega bo'lib, pedagogning ishga bo'lgan yondashuvini, o'zini va o'quvchilarini rivojlantirishda qanday metodlarni qo'llashini belgilaydi. Kasbiy pedagogik madaniyatning har bir darajasi pedagogning kasbga oid bilimlari, amaliyotlari va axloqiy me'yorlarga bo'lgan munosabatini ifodalaydi.

1. Boshlang'ich daraja (yangi pedagog)

Xususiyatlari:

- **Kasbiy xulq-atvorni shakllantirish:** Yangi pedagog kasbiy faoliyatida ko'plab yangi tajribalar va bilimlarni o'zlashtirishni boshlaydi. U o'zining pedagogik ishida to'g'ri muomala va xulq-atvorni o'rganishga intiladi, lekin ba'zan kasbiy madaniyatni to'liq amalga oshira olmaydi.

- **Yuqori darajada ehtiyotkorlik:** O'qituvchi o'z ishini to'g'ri bajarishga harakat qilmoqda, lekin bu ko'pincha tasodifiy va ehtiyotkorlik bilan amalga oshadi. O'quvchilarga nisbatan nazoratni kuchliroq olib boradi.

- **Kasbiy bilim va metodikani rivojlantirish:** Pedagog yangi bilimlarni o'rganishga, metodik va didaktik yondashuvlarni qo'llashga harakat qiladi, lekin hali o'z kasbiy madaniyatini to'liq shakllantira olmaydi.

Muammolar:

- O'z kasbiy xulq-atvorini shakllantirishda qiyinchiliklar.
- Kasbiy mas'uliyat va axloqiy qarorlarni qabul qilishda tajribaning yetishmasligi.

2. O'rta daraja (tajribali pedagog)

Xususiyatlari:

- **Kasbiy etikani yaxshi bilish va qo'llash:** O'rta darajadagi pedagog axloqiy me'yorlarga katta e'tibor beradi, o'quvchilar bilan ish olib borishda xulq-atvorni aniqlik bilan nazorat qiladi. O'quvchilarga o'z fikrlarini tushuntirish va muomala madaniyatini ko'rsatishdagi tajribasi ortadi.

- **Pedagogik mahoratni oshirish:** O'rta darajadagi pedagog o'zining pedagogik metodlarini yaxshilaydi va o'quvchilarga bilim berish jarayonida yanada samarali bo'lishga intiladi. U o'z ishida ko'proq ishonch hosil qiladi.

- **Kasbiy mas'uliyat:** Pedagog o'z kasbiga mas'uliyat bilan yondashadi, o'quvchilarning ma'naviy va axloqiy rivojlanishiga katta ahamiyat beradi.

Muammolar:

- Pedagogik tajriba mavjud, lekin ba'zan yangi innovatsion usullarni qo'llashda ikkilanadi.

- O'quvchilarga individual yondashuvda ba'zi qiyinchiliklar yuzaga kelishi mumkin.

3. Yuqori daraja (master pedagog)

Xususiyatlari:

- **Keng kasbiy madaniyat:** Yuqori darajadagi pedagog o'z kasbiy madaniyatini to'liq shakllantirgan, kasbiy etikaga va madaniyatga to'liq mos keladi. U o'quvchilarga nafaqat bilim, balki axloqiy va ijtimoiy qadriyatlarni ham o'rgatadi.

- **Innovatsion pedagogik yondashuvlar:** O'z ishida innovatsion pedagogik metodlardan foydalanadi, yangi texnologiyalar va didaktik yondashuvlarni o'z ishida samarali qo'llaydi. O'quvchilarning individual ehtiyojlarini inobatga olib, har birini o'rgatishga intiladi.

- **Pedagogik mahoratni to'liq rivojlantirish:** Yuqori darajadagi pedagog barcha pedagogik bilim va ko'nikmalarni o'zlashtirgan, o'z ishi bilan yuzaga kelgan barcha muammolarni professional tarzda hal qila oladi.

- **Ijtimoiy va madaniy mas'uliyat:** Pedagog o'z kasbiga nafaqat kasbiy, balki ijtimoiy va madaniy nuqtai nazardan ham mas'uliyat bilan yondashadi. U o'z ishida jamiyat oldidagi mas'uliyatni his qiladi.

Muammolar:

- Yuqori darajadagi pedagog ko'pincha o'zining tajribasiga qanchalik ishonch hosil qilgan bo'lsa-da, ba'zi yangi yondashuvlar yoki innovatsiyalarni kiritishda ba'zan ehtiyotkorlik ko'rsatadi.

- O'quvchilarga yuqori darajadagi pedagogik xizmatlarni ko'rsatishda kuchli talablar mavjud, bu ba'zan ish yukini oshiradi.

4. Ideal daraja (pedagog-ma'rifatparvar)

Xususiyatlari:

- **Kasbiy madaniyatning mukammal darajasi:** Ideal darajadagi pedagog to'liq madaniy, etik, axloqiy va professional xulq-atvorlarga ega bo'lib, o'z kasbini mukammal bajaradi. Uning pedagogik yondashuvi to'liq ijtimoiy va madaniy jihatlarni hisobga olgan holda amalga oshiriladi.

- **O'quvchilarga namunali axloqiy tarbiya:** U o'quvchilarga nafaqat bilim, balki ular bilan to'g'ri munosabatlar va ijtimoiy mas'uliyatni ham o'rgatadi. Ularning ijtimoiy va ma'naviy rivojlanishiga alohida e'tibor beradi.

- **Ijtimoiy jihatdan mas'uliyatli:** Pedagogning ishida jamiyatning ma'naviy ehtiyojlarini, axloqiy talablarini, shuningdek, ta'lim sohasidagi ijtimoiy o'zgarishlarni hisobga olish muhimdir.

Muammolar:

- Ideal darajadagi pedagog faqat o'zini doimiy ravishda rivojlantirish va kasbiy madaniyatni oshirishga intiladi, chunki u doimo yangi yondashuvlar va usullarga ochiq.

- O'quvchilarga ta'lim berishda juda yuqori standartlar mavjud, bu ba'zan ortiqcha mas'uliyat hissi tug'dirishi mumkin.

Kasbiy pedagogik madaniyat darajalarining ahamiyati

Pedagogning kasbiy madaniyatini rivojlantirish — bu nafaqat uning o'z kasbiy malakasini oshirish, balki ta'lim jarayonining sifatini yaxshilash, o'quvchilarga axloqiy qadriyatlarni o'rgatish hamda jamiyatda yuqori madaniyatli mutaxassislarni tayyorlashga yordam beradi. Har bir daraja pedagogning ishini yanada takomillashtirish va o'quvchilarni yaxshi inson sifatida tarbiyalashga olib keladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Mirziyoyev Sh.M. Erkin va farovon, demokratik O‘zbekiston davlatini birgalikda barpo etamiz. - Toshkent: O‘zbekiston, 2016. - 56 b.
2. Mirziyoyev Sh.M. Qonun ustuvorligi va inson manfaatlarini ta‘minlash - yurt taraqqiyoti va xalq farovonligining garovi. - Toshkent: 2017. - 48 b.
3. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2017-yil 28-iyuldagi “Ma‘naviy ma‘rifiy ishlar samaradorligini oshirish va sohani rivojlantirishni yangi bosqichga ko‘tarish to‘g‘risida” PQ-3160-sonli qarori.
4. O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti Sh.Mirziyoyevning 2017-yil 15-iyundagi "Ijtimoiy barqarorlikni ta‘minlash, muqaddas dinimizning sofliqini asrash - davr talabi" mavzusida anjumandagi nutqidan. // <http://uza.uz/oz/politics/vatanimiz-ta-diri-va-kelazhagi-v-lida-vanada-amzhi-at-b-lib>
5. Prezident Shavkat Mirziyoyevni O‘zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi qabul qilinganining 25 yilligiga bag‘ishlangan tantanali marosimdagi nutqi. // gov.uz/uz/news/view/13357 2017-12-08.
6. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining O‘zbekiston Respublikasini yanada rivojlantirish bo‘yicha Harakatlar strategiyasi to‘g‘risidagi Farmoni PF - 4947-son, “Xalq so‘zi”, 2017 y., 28 (6722)-son.

Qo‘shimcha adabiyotlar

1. S.Otamurodov., S.Xusanov. Ma‘naviyat asoslari. Ma‘ruza matnlari. -T.: 2000.
2. Sh.Paxrutdinov, S.Saidolimov, D.Mamatqulov. Milliy g‘oya va ma‘naviyat asoslari (o‘quv qo‘llanma). - Toshkent 2017.
3. Ishmuxamedov S.R, Abduqodirov A., Pardayev A. Ta‘limda innovatsion texnologiyalar.
4. Maxsudov P.M., Kasbiy pedagogic faoliyatning nazariy asoslari. Ilmiy-metodik jurnal 2020-yil.
5. Xodjaev B.X. Umumiy pedagogika nazariyasi va amali-yoti. - T.: "San‘at standart", 2017.
6. Bazarov F.O., Ma‘murov B.X. Inson resurslarini boshqarish. Ma‘ruzalar matni. Toshkent 2016.
7. Axmedova M. T. Pedagogik konfliktologiya (o‘quv qo‘llanma): O‘zbekiston Respublikasi oliy va o‘rta maxsus ta‘lim vazirligi. -T.: Adabiёт uchqunlari, 2016. - 319 bet.
8. Alqarov. I.Sh., Kubaeva D.I. “Ta‘lim muassasalarida konfliktologiya asoslari”. (1-qism). O‘quv qo‘llanma. Nur Shodibek Nashr. 2022 y. 200 b.
9. Jumaev R.Z. Konfliktologiya asoslari, asosiy tushuncha va tamoyillari. O‘quv qo‘llanma. 201

Internet ma‘lumotlari

Electron manbaalar.

www.google.co.uz

www.expert.psychology.ru

[www. psycholo.all..ru](http://www.psycholo.all.ru)
[www. psy.piter.com](http://www.psy.piter.com)
[www. psychology.ru](http://www.psychology.ru)
[www.lib psychology.msu.ru](http://www.libpsychology.msu.ru)
www.ziyonet.uz
www.pedagog.uz
<https://www.sunhome.ru/psychology/15008>
<https://studfiles.net/preview/4278981/>
[https://psijornal.ru/aptisles/organizaciya-psixologicheskoy-službi
vizrajskoysistemeobrozovanie](https://psijornal.ru/aptisles/organizaciya-psixologicheskoy-službi-vizrajskoysistemeobrozovanie)